

KADONNEEN RAHVAAN METSÄSTYS

ROOS, J. P.: *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista.* SKS, Helsinki 1987.

”Suomi on oukki doukki.”
Hannu Aho: *Pelistä pois*

Kirjan kannen valokuvaan, jossa kolme vanhusta, neljä aikuista ja kaksi lasta seisovat pyhäpuvissaan harjakattoisen mökin edustalla, tiivistyy *Suomalainen elämä*. Siinä on kolme sukupolvea, se viittaa vanhoihin aikoihin ja maalais-elämään, ”talonpoikaisuuteen”, ja se on kuva, suomalainen rahvas potretissa. Se on kuitenkin valokuvaus- ja kirjapainotekniikan avulla työstetty, värjätty ja tyylielity. Tämä tekee nykyhetken läsnäolevaksi ja korostaa sitä, että kuva esittää mennyttä maailmaa. Toonauus luo ristiriitaa: se vihjaa, että vain nostalgia ja kultaiset muistot sallivat sommitella ehjen kuvan *Suomalaisesta elämästä*.

Rahvas 1: Kuva

”Tavallisten ihmisten” oma-elämäkerrat ovat *Suomalaisen elämän* kansankuvan materiaalina. Ne on tiivistetty viideksi rahvaanelämän tyyppiä: onneton elämä, talonpoikainen pakkorako, aidosti onnellinen elämä, moderni ”hyvin menee” -tyyppi sekä onnellisuusmuuri. Tämä typologia jakautuu kahtia sen mukaan, mihin historiallis-yhteiskunnalliseen vaiheeseen ihmisten elämän ratkaisevat käännteet ovat sattuneet. Kolme ensimmäistä tyyppiä nousevat Roosin 1. ja 2. sukupolven eli vuosina 1900—1940 syntyneiden elämäkerroista, ja kaksi viimeistä ovat 3. ja 4. sukupolven eli 1940- ja 50-luvuilla syntyneiden tarinoita. On huomattava, että elämäkertojen 136 kirjoittajasta vain kahdeksan kuului ”lähiöiden sukupolveen”. Niinpä *Suomalainen elämä* kattaa varsinaisesti kolme sukupolvea.

Kansankuvan katoamispiisteinä on tavallinen suomalainen menestystarina, joka rakentuu raivaaja-sankaruudelle. Tuossa erityisesti

2. sukupolvelle leimaa-antavassa kertomuksessa Minä nousee vilun ja nälän leimaamasta ankeudesta oman työnsä, uhrautumisen ja mahdollisesti kouluttautumisen avulla omaan kotiin ja hyvinvointiin, jota tosin sydän- ja/tai tukielinsairaudet hieman varjostavat. Tämän tarinan vastapooli ei kuitenkaan ole kurja, onneton elämä vaan ”epäaito” elämä, julkisivun pystyttämistä ja ylläpidosta kertova tarina. Tämä vastakkaisuus käy yksiin sukupolvierottelun kanssa: vain pulakauden, sotien ja jälleenraivausrakennuksen kouli- man eli varhaisen keski-ikänsä ennen 1960-luvun puoliväliä eläneen ihmisen elämäkaari on saattanut muodostua menestystarinaksi. Myös kertoessaan kurjan elämän tarinaa *Suomalainen elämä* puhuu menestyksen kaaresta: 1. ja 2. sukupolvelle onnetonkin elämä on aitoa ja todellista verrattuna nuoremman polven teennäisyyden leimaamaan suomalaiseen elämään.

Rahvas 2: Sommitelu

Suomalainen elämä virittää kansankuvan elämäntapatutkimuksen asetelmassa, jonka ydinajatus on se, että elämäntapa muodostuu subjektiviteetin kautta. Yksilön arvomaailma, itsesuhde ja kokemuk-

set järjestävät elinolosuhteet, toiminnan, arkielämän jne. merkitykselliseksi kokonaisuudeksi. *Suomalainen elämä* rajaa tarkastelunsa ensisijaiseksi kohteeksi tuon elämäntavan ytimen: omaelämäkertoja tarkastellaan subjektiviteetin välittöminä ilmauksina, jotka antavat vääristymättömän kuvan siitä, miten tavalliset ihmiset ovat elämänsä kokeneet ja mikä on ollut siinä olennaista.

Teos panee elämänhallinnan subjektiviteetin perusolottuvuudeksi, jota muut määreet — elämäkokemukset, yksityinen/julkinen-erottelu, elämän painopistealueet — vain täydentävät. Elämänhallinta asettuu yhtä hyvin elämäntapa, elämäkerta kuin elämäntapaakin hallitsevaksi peruspyrkimykseksi. Elämänhallinnasta tulee kirjan perusmerkitys: subjektiviteetin nimenä se on perustavien kriteeri elämän tyyppien erottelulle, se on nauha, josta kansankuva riippuu. Elämäntapa jää elämänhallinnan varjoon.

Toinen perusmääre, jonka elämäkerrat rahvaan potretissa saavat, on suomalainen. Se ulkoinen, yhteiskunnallinen aspekti, joka yhdistää eri elämänhallintatarinat, on suomalaisen yhteiskunnan historiallinen muutos. Kuitenkin tästä kehityksestä ei anneta sukupolvi-tytologiaa eritellympää kuvausta,

Kaavio 3 Elämäkertatyypit

TYYPITTELY ULOTTUVUUS	Talonpoikainen ”elämän pakkorako”	Kurja ja katkerontunut elämä	Sopuuntunut, aidosti onnellinen elämä	”Minulla menee hyvin, eikä luankin hyvin” – vai meneeko?	Vastoinkaivun julkisivun takana (onnellisuusmuuri)
1 Elämän hallinta – ulkoisessa elämässä – aito/keinotekoinen	Aito sisäinen, mutta huono ulkoisen hallinta vaikutuksen sopeutumisen, tietoisuus vaikeuksien kestämisestä	Puuttuva ulkoisen ja sisäisen elämänhallinta elämä kaostia, hahmotonta	Hyvä ulkoisen ja aito sisäisen elämänhallinta, elämä järjestyksessä ja valvonnassa	Hyvä ulkoisen, mutta keinotekoinen, aito sisäinen hallinta	Huono ulkoisen, mutta hyvä keinotekoinen sisäinen hallinta
2 Elämäkokemukset – myönnessä/kiellettyä – paljon/vahan	Monipuolinen ja tahtomattomasti elämä, sekä myönnessä että kiellettyä kokemusta	Lähes pelkastaan kiellettyä tahtomattomasti koettuja tapahtumia	Pääasiassa myönnessä (to sellaiskseen koettuja) tapahtumia, mutta vaihtelevia ja monipuolinen elämä	Vahan, mutta myönnessä kokemusta (vahan nista kerrotaan)	Vahan, mutta kiellettyä kokemusta, erityisesti ihmishuolivaikkeitä
3 Yksitynen ja julkinen raja – onnellisuusmuuri	Raja varsin epäselvä ja vaihteleva, kysymys yksityisyydestä ei ole enää, tietysti asioista ei vian puhuta	Kaikki koetaan yksityiseksi, itseä koskeva, mutta siitä halutaan kertoa, purkautua	Ei juuri rajaa, ei mitään salattavaa	Erittäin selva raja yksityisen ja julkisen välillä, tarkea asia	Luja faadi, joka alkaa rakolla
4 Elämän alueet ja painopisteet	Tyo, perhe, oma koti ja sen rakentaminen Oman työnteon arvostus, omien kodin hankkiminen itsenäisyyttä	Elämän painopisteet epäselvät, paljon epäonnistumisia Tyhjiin valunut tyo, epäonnistuneet ihmisuhteet Hyviä alueita ei arvosteta	Monipuoliset kiinnostukset Työ ja perhe täydentävät toisensa. Koulutuksesta saatu varmuus omista kyvyistä	Perhe ja vapaa-aika, kuluttaminen, koulutus, koulunkäynti (työssä melko vahan)	Ihmisuhteet ja perhe ongelmina matkustaminen, alkoholi-ongelmat

eikä pohdita tuon kehityksen liikevoimia tai dynamiikkaa. Se on vain ”valtava, syvältäkävvyä muutos”. *Suomalaisessa elämässä* ei enää kysytä 70-luvun lopun tapaan, miten kapitalistinen talous- ja yhteiskuntamuoto määrää arkielämää ja subjektiviteettia. Tilalle on tullut kansallinen jäsenyys, itsestäänselvyydessään epämääräinen ”tavallisen suomalaisuuden” etsintä.

Elämänhallinta ja suomalaisuus paiskaavat kättä aitouden kategoriassa, joka erottaa toisistaan sukupolvet. Aidon ja epäaidon elämän erottumisen kriteeriksi hahmottuu hajanaisten viittausten perusteella se, miten elämä elämäkerrassa tuodaan esille, eli tyyli ja ilmaisutapa. Tämä edellyttäisi elämäkertojen tarkastelua kirjallisina, rajitina tavoitteina, diskurssina ja lajityyppinä, Tuollainen hahmotus on kuitenkin eksplisiittisesti rajattu pois *Suomalaisesta elämästä*. Niinpä elämäkertatutkimuksena teoksen keskeisin jaottelu näyttäisi perustuvan ad hoc -argumenttiin.

Tuo vastakkainasettelu autenttisuuden akselilla tulee ymmärrettäväksi siitä, että *Suomalainen elämä* pyrkii kirjoittautumaan suurten ikäluokkien suomalaisuuden tulkiksi. Lähtökohtana on isä- ja isovelikompleksi: ”talonpoikaisen” elämänmallin leimaamisen raivaajasotijarakentajasukupolvien elämässä todellinen onni ja kurjuus ovat olleet mahdollisia, ja siksi ne määrittävät tosi suomalaisiksi. Suuret ikäluokat asettuvat näiden negaatioksi, ei-sukupolveksi, jolta puuttuu vanhempiensa sukupolven elämän sisäinen hallinta, ehyt Minä. Kuitenkin Puute yhdistää eri sukupolvet, panee ne istumaan samaan suomalaisuuden pöytään. Raivaajasotijasukupolvien elämässä puute ja ankeat olot sysäsivät heidät kohti suuria suomalaisia kokemuksia, suurten ikäluokkien hyvinvointielämässä Puute on elämänsisällöstä ja suurista, käänteentekeivistä tapahtumista. Tämän perusasetelman kautta *Suomalainen elämä* haluaa julistaa 40—50-vuotiaiden puoles-

ta: ”Kyllä meilläkin on suomalaisen kurjaa ja vaikeaa!!”

Lisätukea tuo rakennelma saa teoksen kulttuurikriittisestä virityksestä. *Suomalainen elämä* antaa ymmärtää, ettei nyky-Suomi vauraudesta huolimatta salli ihmisten kokea elämäänsä merkityksellisenä ja täytenä, ja että se luo uudentyyppisiä ongelmia, jotka ovat monimutkaisempia ja vaikeampia kuin vilu ja nälkä. Tämä kritiikki kuitenkin ponnistaa romantisoidusta menneisyydestä, se on itse asiassa puhtaasti kansallisromanttista, intellektuellista haikailua tosi suomalaisuuden, ”talonpoikaisuuden” perään.

Rahvas 3: Ero

Suomalainen elämä liittyy runebergiläis-topeliaaniseen kansankuvaperinteeseen, ketjuun kirjallisia asetelmia tosi rahvaasta. Tuossa perinteessä virkamiesporvarillinen sivistyneistö tuli retorisesti osaksi kansaa herkistymällä kuuntelemaan ja ymmärtämään tavallisten ihmisten sydämenlyöntejä. Objektivoimalla kansan ideaalikuvaiksi pellowreunaan sivistyneistö saattoi samalla kirjoittautua kansasta eroon, sen ulko- ja yläpuolelle tulkiksi ja ymmärtäjäksi. Kansankuvan kautta suomalaisuusretoriikka vakiinnutti aatteellisen ja hallinnollisen eliitin aseman erona ja yhteytenä: suomalainen rahvas kirjasti suomalaisen älymystön paikkan kansakunnan kruunussa.

Suomalaisessa elämässä kansankuvan retoriikka palmikoituu yhteen sosiologisen empirismin retoriikan kanssa. ”Tällainen on Suomen kansa” muuttuu lauseeksi ”Luokittelut nousevat aineistosta”. Suomalaisuuden muotokuva imee tosiasiallisuutta, ja kansallinen projektio luonnollistuu, kun *Suomalaisen elämän* punoksessa rahvas näyttää piirtävän kuvansa itse.

Suhde on toki vastavuoroinen: kansallinen tehtävä tukee sosiaalitutkimuksen projektia. Kuva kansasta kiinnittää tutkimuksen ”todellisuuteen”, se antaa sille tarkoi-

tuksen, tekee sen muutenkin kuin sosiologisesti relevantiksi. Empirismin retoriikka lepää suomalaisuuspuheen päällä: se että tutkimus saa kiinni tavallisten suomalaisten, ”kansan”, todellisista kokemuksista takaa automaattisesti tulosten sosiologisen relevanssin.

Kansankuvan retoriikka ja empiristinen sosiologia ovat yhtä aikaa symbioosissa keskenään ja toistensa loisia. Tukiessaan toisiaan nämä diskurssit haiduttavat subjektinsa, intellektuellin. Sosiologi hukuttaa itsensä kansan ääneen, naamioi diskurssinsa aineistoon, ja kansallinen ideologi haiduttaa itsensä tieteellisyteen.

Niinpä pitääkseen rakennelmasa koossa *Suomalainen elämä* kääntyy menneisyyteen ja lukitsee nykyhetken perspektiivin luukut nostalgian varmuuslukoin. Se karttaa sitä mahdollisuutta, että 80-luvun tavallisen kansan liike, sen ”suomalaisuus”, ei kukaties ehdikään jähmettymään yhtenäiseksi kuvapinnaksi, asettumaan yhden etuoikeutetun todellisuusuusiota luovan kehityksen sisään. Kenties rahvas on kadonnut, jättänyt pelonlaidan taakseen ja tullut liian lähelle intellektuellia, ehkä ero korkean ja rahvaan kulttuurin välillä on muuttunut elohopeamaisen eläväksi. Siksi vain romanttinen, menneyttä maailmaa kultaava retoriikka luo *Suomalaisen elämän* ykseyden, so. työntää rahvaan tarpeeksi etäälle ja siten pelastaa intellektuaalisen elämänhallinnan julkisivun.

Ilpo Helén